

การใช้เหตุผลกับความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธปรัชญาเถรวาท

Reasoning on Belief in Rebirth in Buddhist philosophy

โดย พระอัครเดช โชติญา โณ/สารแสง

นักศึกษาระดับ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

คณะ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาวิทยาลักษณ์ขอนแก่น

บทคัดย่อ

จากความเป็นเหตุเป็นผลของหลักกรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ในอริยสัจ 4 ปฏิจจนุปบาท อิทัปปัจจยตา จะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกับหลักการเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดของพุทธปรัชญาเถรวาท จากในเรื่องจุฬามวิภังคสูตร มหากรรมวิภังคสูตร โดยการยกตัวอย่างการเวียนว่ายตายเกิดของบุคคลหรือสัตว์ที่เกิดในสังสารวัฏนั้น เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมและดำเนินไปตามหลักเหตุและผลด้วย

เหตุผลที่กล่าวมานั้นก็คือการกระทำ(กรรม)ของแต่ละบุคคล หากบุคคลใดสร้างกรรมดีไว้ในชาติปัจจุบัน ก็จะเป็นเหตุให้ในชาติต่อไปได้รับผลคือเกิดในสุคติภพ และหากบุคคลได้สร้างกรรมชั่วเอาไว้ ก็จะเป็นเหตุให้ในชาติต่อไปได้รับผลคือเกิดในทุคติภพ

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีความเก่าที่มีอายุมากกว่า 1,600 ปีมาแล้ว และเป็นศาสนาที่มีความเชื่อว่าวิญญาณเป็นอัมตะและการเกิดใหม่ ความเชื่อนี้ไม่แตกต่างกับศาสนาโบราณหลายๆศาสนา หากแต่ว่าการที่จะอธิบายการเวียนว่ายตายเกิด “วิภูสงสาร” จะอธิบายอย่างไรให้เป็นเหตุเป็นผล และน่าเชื่อถือมากกว่าศาสนาอื่นที่มีความเชื่อในแบบเดียวกัน ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงใช้หลักที่อธิบายความเป็นเหตุเป็นผล กล่าวคือ หลักอริยสัจ 4 ปฏิจจนุปบาท ฯลฯ เพื่อที่จะใช้อธิบายหลักกรรมต่างๆ อย่างเป็นเหตุเป็นผลได้ ในที่นี้ได้นำหลักกรรมที่เกี่ยวข้องหรืออธิบายการเวียนว่ายตายเกิด มาอธิบายประกอบกับทฤษฎีความเป็นเหตุเป็นผลของพระพุทธศาสนา ว่ามีความสมเหตุสมผลมากน้อยเพียงไรจะได้อธิบายและแสดงให้เห็นต่อไป

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์อยู่คู่กับความสงสัยมาช้านาน เมื่อเกิดความสงสัยขึ้น มนุษย์จึงคิดหาคำตอบ ในการคิดหาคำตอบนั้น จำเป็นต้องใช้เหตุผลมาสนับสนุนเพื่อให้คำตอบมีความน่าเชื่อถือ หรือเป็นคำตอบที่สมเหตุสมผล แม้บางครั้งการได้มาซึ่งคำตอบที่น่าเชื่อถือนั้น ยังอาจถูกโต้แย้ง ด้วยการใช้เหตุผลใหม่ที่ดีกว่า และได้คำตอบใหม่ที่น่าเชื่อถือและสมเหตุสมผลกว่า เพราะในการคิดหาคำตอบด้วยการใช้เหตุผลแต่ละครั้งนั้น อาจถูกโต้แย้งเรื่อยไปจนไม่สามารถหาข้อโต้แย้งได้อีกต่อไป ความสงสัยกับการคิดหาคำตอบของมนุษย์จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์รู้จักการใช้เหตุผล เพื่อพัฒนาความคิดและสมรรถภาพการไตร่ตรองโดยการใช้ปัญญาของตนอยู่เสมอ มนุษย์จึงเป็นสัตว์ที่รู้จักคิดด้วยเหตุผล รวมไปถึงการคิดค้นหลักการว่าด้วยวิธีการหรือกฎเกณฑ์ในการใช้เหตุผลอีกด้วย เรียกว่า “ตรรกศาสตร์” หรือ “ตรรกวิทยา” ซึ่งเป็นสาขาวิชาหนึ่งของปรัชญา “วิชาว่าด้วยความนึกคิดอย่างเป็นระบบ หรือวิชาว่าด้วยการตรรกตรองอย่างเป็นระบบ และเพราะการคิด การตรรกตรองอย่างเป็นระบบนี้เอง ปราชญ์ทั่วไปจึงมีความเห็นร่วมกันว่า ตรรกศาสตร์ คือ วิชาว่าด้วยกฎเกณฑ์การใช้เหตุผล” การใช้เหตุผลกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์จึงมีความสัมพันธ์ที่ไม่สามารถตัดขาดจากกันได้ ทั้งนี้ ก็เพื่อแสดงถึงศักยภาพด้านความเฉลียวฉลาดของมนุษย์ ในการรู้จักคิดหาคำตอบของข้อสงสัยของตนเองที่ต่างจากเครื่องจานทั่วไป

การใช้เหตุผลจึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่จะทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและเกิดประโยชน์สูงสุด หากมนุษย์ไม่รู้จักที่จะใช้เหตุผลมนุษย์ก็ไม่แตกต่างกันกับสัตว์เครื่องจาน เหตุผลเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์รู้จัก ผิด ชอบ ชั่ว ดี แต่ในบางครั้งมนุษย์ก็ใช้เหตุผลในการทำร้ายบุคคลอื่น เพราะเหตุผลที่ใช้อาจไม่ใช่เหตุผลที่ดีและถูกต้องเสมอไป ด้วยเหตุนี้การใช้เหตุผลควรมีเกณฑ์เพื่อพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบอย่างมีสติ คิดถึงประโยชน์ทั้งของตัวเองและส่วนรวมเป็นหลักปรัชญา ช้างขวัญอิน (2543: 17) กล่าวว่า การอ้างเหตุผลคือการดึงข้อความหนึ่งออกมาจากข้อความหนึ่งโดยมีจุดประสงค์เพื่อชวนให้เชื่อหรือเพื่ออธิบายให้เข้าใจ และมีกฎเกณฑ์สำหรับตัดสินว่าดึงออกมาได้ถูกต้องหรือไม่ การอ้างเหตุผลที่ถูกต้องคือการดึงข้อความหนึ่งออกมาจากอีกข้อความหนึ่งโดยเดินตามกฎ โดยข้อความที่เป็นตัวตั้งเรียกว่า “ข้ออ้าง” และข้อความที่เราดึงออกมาจากข้ออ้าง เรียกว่า “ข้อสรุป” หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ประโยคที่เราดึงออกมาจากประโยคอื่นเป็น “ผล”

ประโยคที่เฝื่อนแหล่งที่มาของประโยคอื่นเป็น “เหตุ” โดยจะเห็นได้จากประโยคที่เรายกขึ้นมา เพื่อตอบคำถาม “เพราะเหตุใด”

ในทางพระพุทธศาสนาเองได้ให้ความสำคัญกับการใช้เหตุผล จนกระทั่งได้ชื่อว่า “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของเหตุและผล” ที่ทำทนายให้คนมาพิสูจน์ (เอหิภัสสิโก) โดยพระพุทธเจ้าสอนไม่ให้เชื่อแบบงมงายไร้หลักการ จะเห็นได้ในหัวข้อธรรมหรือในพระสูตรต่างๆ เช่น อริยสัจ 4 ปฏิจจสมุปบาท อิทัปปัจจยดา ซึ่งหมายถึง การเกิดขึ้นของสิ่งทั้งหลายมีการอาศัยซึ่งกันและกันตัวอย่างเช่น สิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี สิ่งนี้เกิดสิ่งนี้จึงเกิด เป็นต้น หรือกฎแห่งกรรม เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หรือคำสอนย่อยๆ ที่พระอัสสชิกล่าวแก่พระสารีบุตร เมื่อครั้งพบกันครั้งแรกว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นมาแต่เหตุ สิ่งนั้นก็ดับไปที่เหตุเช่นเดียวกัน” (ประยงค์ แสนวนุราณ 2545-63)

ความเป็นเหตุผลของพระพุทธศาสนา

หลักความเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งเป็นหลักของเหตุปัจจัยที่อิงอาศัยซึ่งกันและกัน ที่เรียกว่า “กฎปฏิจจสมุปบาท” ซึ่งมีสาระโดยย่อดังนี้

เมื่ออันนี้ มี อันนี้จึงมี เมื่ออันนี้ ไม่มี อันนี้ก็ไม่มี เพราะอันนี้เกิด อันนี้จึงเกิด เพราะอันนี้ดับ อันนี้จึงดับ”นี้เป็นหลักความจริงพื้นฐาน ว่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดจะเกิดขึ้นมาลอย ๆ ไม่ได้ หรือในชีวิตประจำวันของเรา “ปัญหา” ที่เกิดขึ้นกับตัวเราจะเป็นปัญหาลอย ๆ ไม่ได้ จะต้องมียุเหตุปัจจัยหลายเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาขึ้นมา หากเราต้องการแก้ไขปัญหาก็ต้องอาศัยเหตุปัจจัยในการแก้ไขหลายเหตุปัจจัย ไม่ใช่มีเพียงปัจจัยเดียวหรือมีเพียงหนทางเดียวในการแก้ไขปัญหานั้น

คำว่า “เหตุปัจจัย” พุทธศาสนาถือว่า สิ่งที่ทำให้ผลเกิดขึ้นไม่ใช่เหตุอย่างเดียว ต้องมีปัจจัยต่าง ๆ ด้วยเมื่อมีปัจจัยหลายปัจจัยผลก็เกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น เราปลูกมะม่วง ต้นมะม่วงงอกงามขึ้นมาต้นมะม่วงถือว่าเป็นผลที่เกิดขึ้น ดังนั้นต้นมะม่วงจะเกิดขึ้นเป็นต้นที่สมบูรณ์ได้ ต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายปัจจัยที่ก่อให้เกิดเป็นต้นมะม่วงได้ เหตุปัจจัยเหล่านั้นได้แก่ เมล็ดมะม่วง ดิน น้ำ ออกซิเจน แสงแดด อุณหภูมิที่พอเหมาะ ปุ๋ย เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้พร้อมจึงก่อให้เกิดต้นมะม่วง ตัวอย่างความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย เช่น ปัญหาการมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ซึ่งเป็นผลที่เกิดจากการเรียนของนักเรียน มีเหตุปัจจัยหลายเหตุปัจจัยที่

ก่อให้เกิดการเรียนรู้อ่อน เช่น บังคับจากครูผู้สอน บังคับจากหลักสูตร บังคับจากกระบวนการเรียนการสอน บังคับจากการวัดผลประเมินผล บังคับจากตัวของตนเอง เป็นต้น

ความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย หรือหลักปฏิจสนูปบาท แสดงให้เห็นอาการของสิ่งทั้งหลายสัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยต่อกันอย่างเป็นกระแส ในภาวะที่เป็นกระแสนี้ ขยายความหมายออกไปให้เห็นแง่ต่าง ๆ ได้คือ

- สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องอาศัยเป็นปัจจัยแก่กัน
- สิ่งทั้งหลายมีอยู่โดยความสัมพันธ์กัน
- สิ่งทั้งหลายมีอยู่ด้วยอาศัยปัจจัย
- สิ่งทั้งหลายไม่มีความคงที่อยู่อย่างเดิมแม้แต่ขณะเดียว (มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่อยู่นิ่ง)

- สิ่งทั้งหลายไม่มีอยู่โดยตัวของมันเอง คือ ไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมัน
- สิ่งทั้งหลายไม่มีมูลการณ์ หรือต้นกำเนิดเดิมสุด แต่มีความสัมพันธ์แบบวัฏจักร

หมุนวนจนไม่ทราบว่าจะอะไรเป็นต้นกำเนิดที่แท้จริง

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาของพระพุทธศาสนาที่เน้นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยมีมากมาย ในที่นี้จะกล่าวถึงหลักคำสอน 2 เรื่อง คือ ปฏิจสนูปบาท และอริยสัจ 4

ปฏิจสนูปบาท คือ การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น เป็นกฎธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ การที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบกฎนี้เอง พระองค์จึงได้ชื่อว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า กฎปฏิจสนูปบาท เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กฎอิทัปปัจจยตา ซึ่งก็คือ กฎแห่งความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกันนั่นเอง

กฎปฏิจสนูปบาท คือ กฎแห่งเหตุผลที่ว่า ถ้าสิ่งนี้มี สิ่งนั้นก็จะมี ถ้าสิ่งนี้ดับ สิ่งนั้นก็ดับ ปฏิจสนูปบาทมีองค์ประกอบ 12 ประการ คือ

1) อวิชชา คือ ความไม่รู้จริงของชีวิต ไม่รู้แจ้งในอริยสัจ 4 ไม่รู้เท่าทันตามสภาพที่เป็นจริง

2) สังขาร คือ ความคิดปรุงแต่ง หรือเจตนาทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล

3) วิญญาน คือ ความรับรู้ต่ออารมณ์ต่างๆ เช่น เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รู้รส รู้สัมผัส

4) นามรูป คือ ความมีอยู่ในรูปพรรณและนามธรรม ได้แก่ กายกับจิต

5) สฬายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

- 6) ผัสสะ คือ การถูกต้องสัมผัส หรือการกระทบ
- 7) เวทนา คือ ความรู้สึกว่าเป็นสุข ทุกข์ หรืออุเบกขา
- 8) ตัณหา คือ ความทะเยอทะยานอยากหรือความต้องการในสิ่งที่อำนาจความสุข
เวทนา และความดีนรรหนฺลึกหนึในสิ่งทีก่อกุขเวทนา
- 9) อุปาทาน คือ ความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน
- 10) ภพ คือ พฤติกรรมทีแสดงออกเพื่อสนองอุปาทานนั้นๆ เพื่อให้ได้มาและให้
เป็นไปตามความยึดมั่นถือมั่น
- 11)ชาติ คือ ความเกิด ความตระหนักในตัวตน ตระหนักในพฤติกรรมของตน
- 12) ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาสะ คือ ความแก่ ความตาย
ความโศกเศร้า ความคร่ำครวญ ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ และความคับแค้นใจหรือ
ความกัลดกุ่มใจ องค์ประกอบทั้ง 12 ประเภทนี้ พระพุทธเจ้าเรียกว่า องค์ประกอบแห่ง
ชีวิต หรือกระบวนการของชีวิต ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันทำนองปฏิกิริยาลูกโซ่ เป็น
เหตุปัจจัยต่อกัน โยงใยเป็นวงเวียนไม่มีต้น ไม่มีปลาย ไม่มีที่สิ้นสุด กล่าวคือ

เพราะมีอวิชชา จึงมี สังขาร

เพราะมีสังขาร จึงมี วิญญาณ

เพราะมีวิญญาณ จึงมี นามรูป

เพราะมีนามรูป จึงมี สฬายตนะ

เพราะมีสฬายตนะ จึงมี ผัสสะ

เพราะมีผัสสะ จึงมี เวทนา

เพราะมีเวทนา จึงมี ตัณหา

เพราะมีตัณหา จึงมี อุปาทาน

เพราะมีอุปาทาน จึงมี ภพ

เพราะมีภพ จึงมี ชาติ

เพราะมีชาติ จึงมี ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาสะ

องค์ประกอบของชีวิตตามกฎปฏิจจสมุปบาทดังกล่าวนี้เป็นสายเกิดเรียกว่า สมุทัย

ในทางตรงกันข้าม ถ้าเราสามารถรู้เท่าทันกระบวนการของชีวิตและกำจัดเหตุเสียได้ ผลก็ย่อม
สิ้นสุดลง ปฏิจจสมุปบาทดังกล่าวนี้เป็นสายดับเรียกว่า นิโรชวาร ซึ่งมีลำดับความเป็นเหตุ
เป็นผลของกันและกันดังนี้

จากกฎนี้ จะเห็นชัดว่า ทั้งสายเกิดและสายดับ ทุกสิ่งทุกอย่างหรือที่เรียกว่า
สภาวะธรรม จะมีอวิชชาเป็นตัวเหตุอันดับแรก กล่าวคือ เพราะมีอวิชชา ทุกสิ่งทุกอย่างจึงมี
และเพราะอวิชชาดับคือสิ้นสุดลง ทุกสิ่งทุกอย่างก็ย่อมดับลงด้วย ดังนี้

เพราะ อวิชชา ดับ สังขาร จึงดับ

เพราะ สังขาร ดับ วิญญาณ จึงดับ

เพราะ วิญญาณ ดับ นามรูป จึงดับ

เพราะ นามรูป ดับ สฬายตนะ จึงดับ

เพราะ สฬายตนะ ดับ ผัสสะ จึงดับ

เพราะ ผัสสะ ดับ เวทนา จึงดับ

เพราะ เวทนา ดับ ตัณหา จึงดับ

เพราะ ตัณหา ดับ อุปาทาน จึงดับ

เพราะ อุปาทาน ดับ ภพ จึงดับ

เพราะ ภพ ดับ ชาติ จึงดับ

เพราะ ชาติ ดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาสะ จึงดับ

จากกฎปฏิจจสมุปบาทหรือกฎอหังปัจจยตาที่ว่าอวิชชาเป็นตัวเหตุของทุกสิ่งทุก
อย่าง อวิชชาคือความไม่รู้แจ้งในอริยสัจ 4 ดังนั้น กฎปฏิจจสมุปบาท เมื่อกกล่าวโดยสรุปแล้วก็
คือ อริยสัจ 4

อริยสัจ หมายถึง หลักความจริงอันประเสริฐหรือหลักความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงเป็นผู้
ประเสริฐ มี 4 ประการ คือ

1) ทุกข์ หมายถึง ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ หรือสภาพที่บีบคั้นจิตใจให้ทนได้
ยาก ทุกข์เป็นสภาวะที่จะต้องกำหนดรู้

2) สมุทัย(ทุกข์สมุทัย) หมายถึง ต้นเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา 3 ประการ คือ
กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา สมุทัยเป็นสภาวะที่จะต้องละหรือทำให้หมดไป

3) นิโรธ (ทุกนิโรธ) หมายถึง ความดับทุกข์ หรือสภาวะที่ปราศจากทุกข์ เป็นสภาวะที่ต้องทำความเข้าใจให้แจ่มแจ้ง

4) มรรค (ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา) หมายถึง ทางดับทุกข์ หรือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ มัชฌิมาปฏิปทา หรืออริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งสรุปลงในไตรสิกขา คือ สីล สมาธิ ปัญญา มรรคเป็นสภาวะที่ต้องลงมือปฏิบัติด้วยตนเองจึงจะ ไปสู่ความดับทุกข์ได้

อริยสัจ 4 นี้ถ้าวิเคราะห์กันในเชิงวิทยาการสมัยใหม่ก็คือ ศาสตร์แห่งเหตุผล เพราะอริยสัจ 4 จัดได้เป็น 2 คู่ แต่ละคู่เป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน ดังแผนภูมิ

เมื่อวิเคราะห์ในทางกลับกัน จากกฎที่ว่า เมื่อมีทุกข์ ก็ต้องมีความดับทุกข์ อริยสัจ คู่ที่สอง (นิโรธและมรรค) กลายเป็นเหตุที่นำไปสู่ผล คือ การดับอริยสัจคู่แรก (ทุกข์และสมุทัย) อันเป็นการย้อนศรอีกรอบหนึ่ง

จะเห็นชัดว่า อริยสัจ 4 เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกัน เป็นระบบเหตุผล คือ เมื่อมีเหตุเกิดแห่งทุกข์ (สมุทัย) ก็จะทำให้เกิดความทุกข์ (ทุกข์) ในขณะเดียวกัน หากต้องการสภาวะหมดทุกข์ (นิโรธ) ก็ต้องกำจัดเหตุเกิดแห่งทุกข์ คือค้นหาด้วยการปฏิบัติตามมรรค 8 (มรรค)

ด้วยความเป็นเหตุเป็นผลนี้ก็ยังใช้อธิบายการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์โลกหรือที่เรียกว่า “สังสารวัฏ” โดยความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดนี้ส่งผลให้เกิด “ภพชาติ” เมื่อเกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิด อย่างนี้ จิตหรือวิญญาณของสัตว์ทั้งหลายก็เหมือนกับการเดินทาง นับตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์ของมารดาจนกระทั่งออกมาสู่โลกภายนอก มีชีวิตจนกระทั่งสิ้นอายุไขสุดท้ายชีวิตก็จะผ่านจากภพนี้ไปสู่ภพอื่น จากภพอื่นไปสู่ภพต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด ดังพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า

...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สังสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องขวางกั้น ค้นหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ ฯลฯ

...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ท่อนไม้ที่บุคคลโยนขึ้นบนอากาศ บางคราวก็ลงทางโคน บางคราวก็ลงทางขวาง บางคราวก็ลงทางปลาย แม้นฉันใด สัตว์ทั้งหลายผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องขวางกั้น มีค้นหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ก็มี ฉะนั้นแล บางคราวก็จากโลกไปสู่ปรโลก บางคราวก็จากปรโลกมาสู่โลกนี้ ชื่อนั้นเป็นเพราะเหตุไร เพราะว่าสังสารนี้กำหนดเบื้องต้นเบื้องปลายมิได้(ส. นิตาน. 16/438/39)

...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ เมื่อบุคคลท่องเที่ยวไปตลอดหนึ่งกัป พึงมีโคจรกระดูก ร่วงกระดูก กองกระดูกใหญ่เท่าภูเขาเวปุลละ ถ้ากองกระดูกนั้นเป็นของพืงชนมารวมกันได้ และกองกระดูกนั้นกองไว้ไม่พึงกระจัดกระจายไป ชื่อนั้นเพราะเหตุไรเพราะว่าสงสารนี้กำหนดเบื้องต้นเบื้องปลายมิได้ (ส. นิตาน. 16/440/41)

จากพุทธพจน์ที่ได้ยกมาแสดงให้เห็นแนวความคิดเรื่อง สังสารวัฏและภพชาติในพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี การที่บุคคลเวียนว่ายตายเกิดนี้ ไม่ใช่เฉพาะมนุษย์อย่างเดียว แต่หมายรวมไปถึงสัตว์เดรัจฉานด้วยแรงแห่งกรรมที่ได้ทำเอาไว้ในชาตินี้จะส่งผลในการเวียนเกิดเวียนตายเป็นมนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานก็ขึ้นอยู่กับกรรมหรือการกระทำที่ได้กระทำไว้ พระพุทธองค์ได้ทรงอุปมาไว้ว่า แม้แต่กองกระดูกที่เราเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏนี้หาเบื้องต้นเบื้องปลายมิได้ กองกระดูกของเราถ้าเอามารวมกันแล้วก็จะใหญ่โตเท่าภูเขาเวปุลละ (1 ใน 5 ภูเขาของกรุงราชคฤห์)

ด้วยความที่สัตว์โลกรวมทั้งมนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน เวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏตามกำเนิด ที่เรียกว่า คติ 5 แปลว่า “ทางดำเนินที่ไปถึง” หรือที่ไปเกิดหลังจากตายแล้วแบ่งตามภาวะของภูมิที่ไปเกิดมี 5 อย่าง คือ เทวดา มนุษย์ นรก เปรต และเดียรัจฉาน ด้วยอำนาจแห่งการกระทำที่เป็นเหตุเป็นผลของกฎแห่งกรรม โดยแบ่งตามคุณลักษณะที่ดีหรือไม่ดีเป็นเกณฑ์กำหนด คติ 5 ก็แบบออกได้ 2 คือ สุขคติ - คติที่ดี และ ทุกคติ - คติที่ไม่ดี เมื่อบุคคลตายไปด้วยอำนาจแห่งการกระทำที่ถือว่าเป็นบุญที่ได้ทำมาจะส่งผลให้ไปเกิดใน สุขคติ คือเกิดเป็นมนุษย์ เทวดา(รวมพรหมทุกประเภท) แต่ถ้าหากทำความชั่วไว้มาก ทุกคติ คือเกิดเป็น นรก เปรต และเดียรัจฉาน เป็นที่ไป อำนาจที่ทำให้เกิดเช่นนี้พระพุทธศาสนาได้อธิบายไว้ว่าเกิดจาก “กรรม” คือการกระทำที่บุคคลเมื่อตอนที่มิชีวิตอยู่ได้กระทำเอาไว้ เมื่อตายลงก็จะเป็นผลที่ทำให้ไปเกิดในสุขคติหรือทุกคติ แม้ว่าจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน แต่คนส่วนมากก็ยังปรารถนาซึ่ง เทวโลก มนุษย์โลก คืออยากเกิดเป็นเทวดาแล้วก็ยังปรารถนาที่จะเกิดที่ภูมิที่ดี หรืออยากเกิดเป็นมนุษย์ก็อยาก เกิดที่ ชาติตระกูลที่ดี มีผิวพรรณวรรณะงดงาม ร่ำรวยเงินทอง ฯ สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยบุญที่ทำเอาไว้ในชาติก่อนหน้า ตามในขณะที่พระพุทธองค์ได้กล่าวเอาไว้ใน จุฬกัมมวิภังคสูตร มหากรรมวิภังคสูตร และกรรม 12 ในวิสุทติ มรรค

ในจุฬามณีวิภังคสูตร สุภมาณพ โศไทยบุตร ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ซึ่งประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี โดยได้กราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่า เหตุใด มนุษย์ที่เกิดมาจึงแตกต่างกันไป คือ มีอายุสั้น มีอายุยืน มีโรคนาน มีโรคน้อย มีผิวพรรณทราม มีผิวพรรณงาม มีศักดิ์น้อย มีศักดิ์มาก มีโรคะน้อย มีโรคะมาก เกิดในสกุลต่ำ เกิดในสกุลสูง มีปัญญาทราม มีปัญญามาก ดังนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้แตกต่างกันไป สุภมาณพ โศไทยบุตร ข้าพระองค์ไม่อาจเข้าใจความโดยย่ออันนั้นได้ ขอพระองค์ได้โปรดอธิบาย ให้ข้าพระองค์ได้เข้าใจในรายละเอียดด้วยเถิด พระพุทธองค์ได้ทรงอธิบายในรายละเอียดดังนี้

ผู้ใดฆ่าสัตว์	เมื่อตายแล้วจะตกนรก หรือเกิดมามีอายุสั้น
ผู้ใดไม่ฆ่าสัตว์	เมื่อตายแล้วได้ขึ้นสวรรค์ หรือเกิดมามีอายุยืน
ผู้ใดเบียดเบียนสัตว์	เมื่อตายแล้วจะตกนรก หรือเกิดมามีโรคนาน
ผู้ใดไม่เบียดเบียนสัตว์	เมื่อตายแล้วได้ขึ้นสวรรค์ หรือเกิดมามีโรคน้อย
ผู้ใดมักโกรธ	เมื่อตายแล้วจะตกนรก หรือเกิดมามีผิวพรรณทราม
ผู้ใดไม่โกรธ	เมื่อตายแล้วได้ขึ้นสวรรค์ หรือเกิดมาเป็นคนหน้าเลื่อมใส(มีผิวงาม)
ผู้ใดมักริษยา	เมื่อตายแล้วจะตกนรก หรือเกิดมามีศักดิ์น้อย
ผู้ใดไม่มักริษยา	เมื่อตายแล้วได้ขึ้นสวรรค์ หรือเกิดมามีศักดิ์มาก
ผู้ใดไม่ทำบุญให้ทาน	เมื่อตายแล้วจะตกนรก หรือเกิดมามีโรคะ(โรคทรัพย์)น้อย
ผู้ใดทำบุญให้ทาน	เมื่อตายแล้วได้ขึ้นสวรรค์ หรือเกิดมามีโรคะ(โรคทรัพย์)มาก
ผู้ใดไม่สุภาพอ่อนน้อม	เมื่อตายแล้วจะตกนรก หรือเกิดมาในสกุลต่ำ
ผู้ใดสุภาพอ่อนน้อม	เมื่อตายแล้วได้ขึ้นสวรรค์ หรือเกิดมาในสกุลสูง
ผู้ใดไม่แสวงธรรมจากพระ	เมื่อตายแล้วจะตกนรก หรือเกิดมามีปัญญาน้อย
ผู้ใดแสวงธรรมจากพระ	เมื่อตายแล้วได้ขึ้นสวรรค์ หรือเกิดมามีปัญญา

มาก(จุฬามณีวิภังคสูตร 14/579/596)การปฏิบัติตนในชาตินี้เป็นอย่างไร ก็ย่อมนำไปสู่ผล

ของการเกิดในชาติต่อไปอย่างนั้น จากอุทกัมมวิภังคสูตร จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ได้บอกถึงเหตุของการที่คนเราจะเกิดเป็นอย่างไร ผลก็คือตายแล้วเกิดใด ถ้าเกิดเป็นมนุษย์จะเกิดมาอย่างไรดังคำกล่าวที่ว่า “อยากรวบให้ ให้ทาน อยากงามให้รักษาศีล หากมีปัญญาให้เจริญภavana”

แต่เมื่อตายแล้วไม่ได้เกิดเป็นมนุษย์สิ่งทีกล่าวมาขั้นต้นก็จะไม่เกิดขึ้น หากเหตุของการกระทำที่ทำไว้นั้นจะส่งผลไปสู่ภูมิที่เกิดแทน คือ กุศลกรรม ที่ทำไว้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ก็จะส่งผลให้ไปเกิดใน

สุคติ เช่น สวรรค์อกุศล ก็ทำไว้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ก็จะส่งผลให้ไปเกิดในทุคติ เช่น นรก อย่างเป็นเหตุเป็นผล ตามข้อความใน มหากรรมวิภังคสูตร ใจความโดยสรุปว่า

1. บุคคลบางคนยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้กระทำความชั่วหรือประกอบด้วยอกุศลไว้มาก ครั้นเมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วก็ไปเกิดในทุคติ เช่น นรก
2. บุคคลบางคนยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้กระทำกุศลไว้มาก ครั้นเมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วก็ไปเกิดในสวรรค์
3. บุคคลบางคนยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้กระทำกุศลกรรมไว้มาก ครั้นเมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วก็ไปเกิดในสวรรค์
4. บุคคลบางคนยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้กระทำกุศลกรรมไว้มาก ครั้นเมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วก็ไปเกิดในทุคติ เช่น นรก (มหากรรมวิภังคสูตร ม. อปริ. 14/603)

จากข้อความในพระสูตรนี้ก็จะเห็นถึงความสมเหตุสมผลและความไม่สมเหตุสมผล อยู่ในข้อที่ 1,3 ดูสมเหตุสมผลดีแล้ว แต่ข้อที่ 2,4 ยังดูเหมือนว่าไม่สมเหตุสมผลเท่าไรนัก ในข้อที่ 2 “บุคคลบางคนยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้กระทำกุศลไว้มาก ครั้นเมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วก็ไปเกิดในสวรรค์” และข้อที่ 4 “บุคคลบางคนยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้กระทำกุศลกรรมไว้มาก ครั้นเมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วก็ไปเกิดในทุคติ เช่น นรก” พระพุทธองค์ให้เหตุผลว่าการที่บุคคลจะไปเกิด ใน สุคติหรือทุคติ จอกจากขึ้นอยู่กับผลบุญแล้วยังขึ้นอยู่กับ “จิต” ก่อนที่จะตายอีกด้วย กล่าวคือ เมื่อก่อนสิ้นลมหายใจจิตของบุคคลคิดถึงเรื่องใดก่อนตาย ถ้าเป็นกุศลก็ไปเกิดในสุคติ ถ้าเป็นอกุศลก็ไปเกิดในทุคติ แต่ถ้าวากรรมดีหรือชั่วก็ยังติดตามไปเหมือนเงาตามตัว ฉะนั้น

สรุป

จากความเป็นเหตุเป็นผลของหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ในอริยสัจ 4 ปฏิจตสมุปบาท อิทัปปัจจยตา จะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกับหลักการเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดของพุทธปรัชญาเถรวาท จากในเรื่องจุฬามณีวิงคสูตร มหากรรมวิงคสูตร ที่ได้ยกตัวอย่างมาแล้วนั้นการเวียนว่ายตายเกิดของบุคคลหรือสัตว์ที่เกิดในสังสารวัฏนั้น เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมและดำเนินไปตามหลักเหตุและผลด้วย

เหตุผลที่กล่าวมานั้นก็คือการกระทำ(กรรม)ของแต่ละบุคคล หากบุคคลใดสร้างกรรมดีไว้ในชาติปัจจุบัน ก็จะเป็นเหตุให้ในชาติต่อไปได้รับผลคือเกิดในสุคติภพ และหากบุคคลใดสร้างกรรมชั่วเอาไว้ ก็จะเป็นเหตุให้ในชาติต่อไปได้รับผลคือเกิดในทุคติภพ

เอกสารอ้างอิง

- ปรีชา ช้างขวัญยืน.(2524).การใช้เหตุผล.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ป๋วย แสงฉาย.(2510).พุทธปรัชญา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ลูก ส.ธรรมภักดี.
- พระธรรมปิฎก.(2545).นรก-สวรรค์ ในพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์สวย.
- พระธรรมปิฎก.(2542).วิธีคิดตามพุทธธรรม.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม.
- พระปราโมทย์ ปาโมชฺโช.(2550).อริยสัจ.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เมธีศร.
- ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.(2538).การใช้เหตุผล :
ตรรกวิทยาเชิงปฏิบัติ.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตนทิพย์ กุญชร ณ อยุธยา.(2555).ทรัพย์แท้ของพระพุทธเจ้า.กรุงเทพฯ : สาธุกิจโรงพิมพ์.
- วสิน อินทสระ.(2548).หลักธรรมอันเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
 ธรรมดา.
- ศ.ดร. ประยงค์ แสนบุราณ.(2545).ปรัชญาอินเดีย.ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราช
 วิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน จังหวัดขอนแก่น.
- ศ.ดร. วิทย์วิศทเวทย์.(2543).ปรัชญาทั่วไป.กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- ศ.ดร. ประยงค์ แสนบุราณ.(2549).ตรรกศาสตร์เบื้องต้น.ขอนแก่น : โรงพิมพ์
 มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส.(2529)ส่วนปรมัตตปฏิบัติ และ ส่วน
 สังสารวัฏ(หลักสูตรนักธรรมและโรมศึกษาชั้นเอก).กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราช
 ราชวิทยาลัย.
- สุนทร ณ รังสี.(2543).พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย.
- งานวิทยานิพนธ์**
- พระมหาบุญไทย ค้วงวงศ์ .(2540).การใช้เหตุผลทางตรรกะในพระไตรปิฎก.เชียงใหม่ : โรง
 พิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พระมหาพิชัยรัฐ ธีลวโสถ.(2534).การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธ
ปรัชญาเถรวาทที่มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

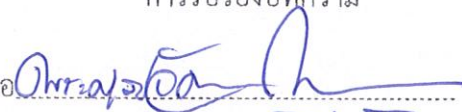
เมธา คงสนธิ.(2542).สังสารวัฏ.กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร

รัตน์ดิกร วิชัยดิษฐ์.(2550).แนวคิดเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดและในพระไตรปิฎก
และวรรณกรรมเรื่องพระมาลัย.เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประโยชน์ที่ประชาชนได้รับจากการเสนอบทความในครั้งนี้

การรับรองบทความ

ลงชื่อ

(นายสมพงษ์ อิ่มใจดี วิชาโท.)

ผู้รับทุนการศึกษา